

Дата: 21.03.2023

Група: М-1

Предмет: Фінанси підприємств

УРОК 61-62

ТЕМА: «Кругооборот коштів підприємства та необхідність залучення кредитів. Класифікація кредитів, що надаються підприємствам»

МЕТА:

- Вивчити поняття «кредиту» та його об'єктів
- Опанувати основні відомості про види кредитів та порядок їх отримання
- Розвинути навички з порядком визначення розміру кредитних коштів
- Виховати інформаційно-освічену особу, цікавість до обраної професії, дисципліну та уважність

1. КРУГООБОРОТ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ КРЕДИТІВ

Діяльність підприємства в системі ринкової економіки неможлива без періодичного використання різноманітних форм залучення кредитів.

З економічного погляду кредит — це форма позичкового капіталу (в грошовій або товарній формах), що надається на умовах повернення і обумовлює виникнення кредитних відносин між тим, хто надає кредит, і тим, хто його отримує.

Загальноекономічною причиною появи кредитних відносин є товарне виробництво. Основою функціонування кредиту є рух вартості у сфері товарного обміну, в процесі якого виникає розрив у часі між рухом товару і його грошовим еквівалентом, відбувається відокремлення грошової форми вартості від товарної. Якщо рух товарних потоків випереджає грошовий, то підприємства — споживачі товарів із настанням моменту плати за них не завжди мають достатні кошти, що може зупинити нормальний процес відтворення. Коли рух грошових потоків випереджає товарні, то на підприємствах нагромаджуються тимчасово вільні кошти.

Виникає суперечність між безперервним вивільненням грошей у кругообороті оборотних коштів і потребою в постійному використанні матеріальних і грошових ресурсів.

Таким чином, виникнення і функціонування кредиту пов'язане з необхідністю забезпечення безперервного процесу відтворення, із тимчасовим вивільненням коштів у одних підприємствах і появою потреби в них у інших. При цьому виникнення кредитних відносин зумовлюється не самим фактом незбігу в часі відвантаження товару і його оплати, а узгодженням між суб'єктами кредитних відносин умови щодо відстрочки платежу шляхом укладання кредитної угоди. Але оборот товарів є не єдиною причиною появи кредитних взаємовідносин. Нині кредитні відносини виникають за будь-якої економічної чи фінансової операції, що пов'язана із заборгованістю одного з учасників такої операції.

Поряд з об'єктивною основою існують специфічні причини виникнення і функціонування кредитних відносин, що пов'язані з необхідністю забезпечення безперервності процесу відновлення.

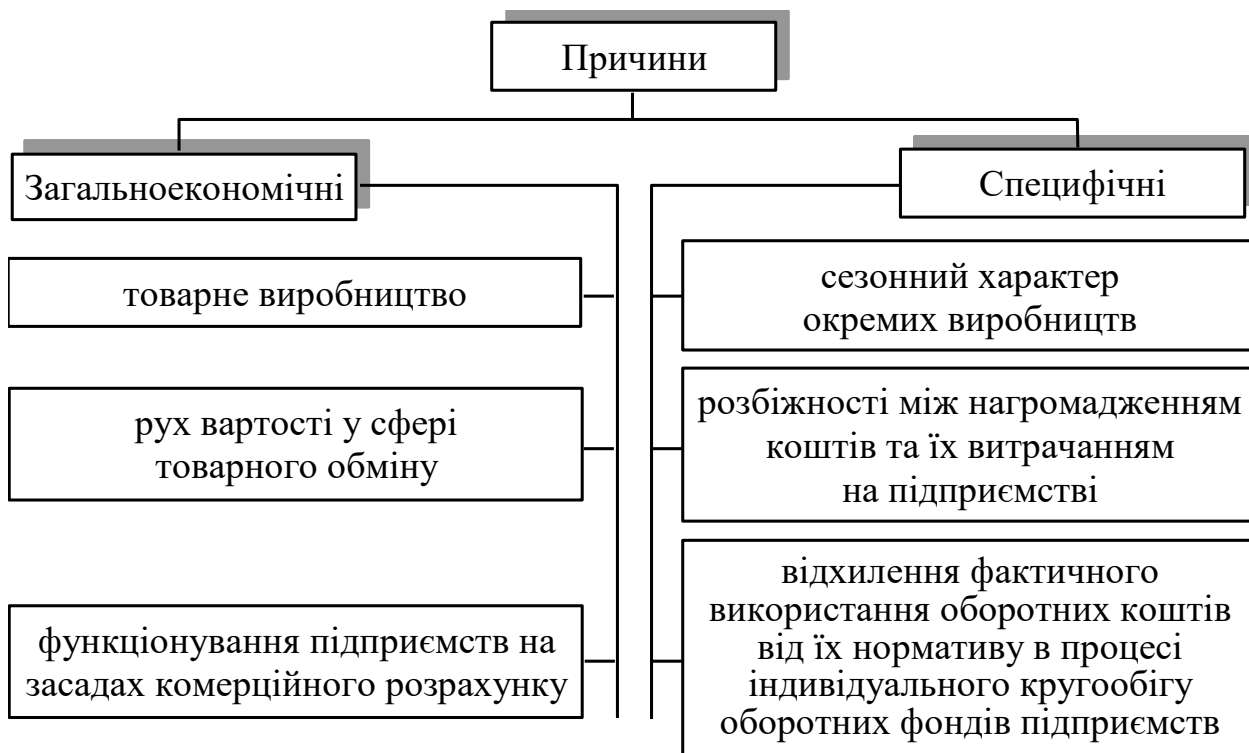

Рис. 1. Причини виникнення кредитних відносин

Для розвитку кредитних відносин необхідні певні умови. По-перше, учасники кредитної угоди — кредитор і позичальник, мають бути юридично самостійними суб'єктами, які матеріально гарантують виконання зобов'язань. По-друге, інтереси суб'єктів кредитної угоди повинні збігатися.

Для забезпечення всього процесу відтворення необхідно, щоб підприємства мали необхідні оборотні кошти, які вони використовують для придбання оборотних виробничих фондів. Із стадії виробничих запасів оборотні кошти переходять у незавершене виробництво, а потім у готову продукцію. У свою чергу, готова продукція, призначена для продажу, стає товаром і реалізується. Виручка від реалізації поступає на рахунок підприємства.

За браком власних оборотних коштів підприємства залучають банківські кредити, кошти інших кредиторів та комерційний (товарний) кредит. Кредит дає змогу доцільніше організувати оборот коштів підприємств, не витратити значних фінансових ресурсів на створення зайвих запасів сировини й матеріалів.

У процесі кредитування підприємств насамперед ураховуються індивідуальні особливості кругообороту їхніх оборотних коштів. Особливості індивідуального кругообороту коштів підприємств проявляються у розбіжності в часі між вивільненням з обороту вартості в грошовій формі та авансуванням коштів у новий оборот. Такі розбіжності відбуваються, передусім, через сезонність виробництва. Сезонність виробництва зумовлює в одні періоди випереджаюче зростання виробничих витрат порівняно з надходженням коштів і спричиняє додаткову потребу в коштах понад ті, що є в розпорядженні підприємства. В інші періоди витрати виробництва зменшуються або

зовсім припиняються, збільшується вихід готової продукції та надходження грошової виручки, частина якої виявляється тимчасово вільною.

Таке чергування зростання додаткових потреб у коштах і створення тимчасово вільних залишків їх на тому самому підприємстві створюють реальну економічну основу для використання кредитів на формування виробничих і оборотних фондів та погашення їх через певний час.

Взагалі особливості індивідуального обороту коштів підприємства зумовлюються багатьма об'єктивними і суб'єктивними факторами.

До об'єктивних факторів належать:

- ◆ галузева належність підприємства;
- ◆ характер виробничого процесу;
- ◆ сезонність виробництва.

До суб'єктивних факторів належать:

- ◆ рівень організації виробництва;
- ◆ рівень організації збуту й постачання;
- ◆ інші фактори.

Розрізняють два види кругообороту коштів підприємства: відносно рівномірний і переважно нерівномірний.

Перший вид властивий підприємствам нафтової, вугільної, металургійної та інших галузей промисловості. Для підприємств цієї групи характерна відсутність тривалого лагу (періоду) між надходженням і витрачанням коштів.

Другий вид характерний для підприємств легкої, харчової, лісової промисловості, сільськогосподарських підприємств. У них завжди виникає певна невідповідність між витратами коштів і надходженням коштів від реалізації продукції. У підприємств з нерівномірним кругооборотом коштів додаткова потреба в кредиті пояснюється сезонністю виробництва, значною тривалістю обороту оборотних коштів. Тривалість виробничого циклу може коливатися від кількох днів (виробництво деяких харчових продуктів) до кількох місяців і років (виробництво сільськогосподарської продукції, суднобудування).

Суб'єктами кредитних відносин можуть бути будь-які самостійні підприємства. Кредитні відносини характеризуються тим, що їх суб'єктами є дві сторони: одна з них у рамках конкретної кредитної угоди називається кредитором, інша — позичальником. Грошові чи товарно-матеріальні цінності, витрати або виконана робота та надані послуги, щодо яких укладається кредитний договір, є об'єктом кредиту.

Основними об'єктами короткострокового кредитування в оборотні кошти є:

- виробничі запаси (сировина, основні й допоміжні матеріали, запасні частини, паливо, інструмент);
- незавершене виробництво та напівфабрикати власного виробництва;
- витрати майбутніх періодів (сезонні витрати, витрати на освоєння випуску нових виробів тощо);
- готова продукція і товари;
- платіжні та розрахункові операції з постачальниками й покупцями.

На підприємствах виникає потреба в кредитах під виробничі запаси, якщо їх розміри перевищують власні кошти, тобто якщо створюються наднормативні запаси. Причиною таких можуть бути сезонність завезення, нерівномірна або дострокова поставка матеріальних ресурсів постачальниками та ін.

Наднормативні запаси сільськогосподарської сировини є основним об'єктом банківського кредиту на підприємствах, які переробляють цю сировину і працюють сезонно (цукрові заводи, консервні комбінати, інші підприємства харчової та легкої промисловості), або створюють великі сезонні запаси сировини на рік, тобто до нового врожаю.

Наднормативні запаси незавершеного виробництва і готової продукції можуть створюватися на підприємствах у зв'язку з прискоренням темпів зростання обсягів виробництва, некомплектністю постачання, транспортними утрудненнями щодо відправлення продукції споживачам, припиненням відвантажень продукції споживачам через їхню неплатоспроможність тощо.

У складі витрат майбутніх періодів банки видають підприємствам позики на покриття сезонних витрат, оскільки в періоди сезонного зменшення обсягів виробництва або міжсезонного простою витрати на виготовлення продукції тимчасово не покриваються виручкою від реалізації. Так, цукровий завод навіть у період міжсезонного простою (лютий—серпень) потребує коштів на ремонт обладнання, утримання постійного персоналу, проведення всіх підготовчих робіт до сезону цукроваріння. Ці витрати він покриває за рахунок банківських позик, а розраховується за них з виручки від реалізації цукру.

Витратами майбутніх періодів є також витрати, пов'язані з освоєнням випуску нових видів продукції, пусконаладжувальні витрати. Якщо ці витрати кредитує банк, то в кредитних угодах називається конкретна продукція і витрати включаються в її собівартість.

За допомогою кредитів підприємство, коли йому тимчасово бракує власних коштів, може розрахуватись зі своїми постачальниками.

Отже, кредит необхідний і для підтримання кругообороту фондів діючих підприємств, що обслуговують процес реалізації продукції.

Об'єктами *довгострокового та середньострокового кредитування* є капітальні вкладення, пов'язані з реконструкцією підприємства, його технічним переозброєнням, упровадженням нової техніки, удосконаленням технології виробництва, та інші витрати, що приводять до збільшення вартості основних засобів. До таких кредитів підприємства вдаються, якщо відчують брак власних коштів, призначених на ці цілі, а саме: прибутку й амортизаційних відрахувань.

Використання різноманітних форм кредитування підприємства прискорює рух грошових і матеріальних ресурсів та сприяє підвищенню ефективності фінансово-господарської діяльності.

Визначаючи потреби в кредитах, підприємства виходять із загальної потреби у коштах і наявності таких.

Приклад 1.

Підприємству необхідно закупити сировини та півфабрикатів для організації виробництва продукту x у сумі 1870 тис. грн. Власних джерел воно має лише 1270 тис. грн. Відтак підприємство відчуватиме додаткову потребу в оборотних коштах у сумі 600 тис. грн., яка може бути задоволена за рахунок кредиту.

Планування потреби в кредиті для формування оборотних коштів підприємства здійснюється таким чином. На першому етапі розраховується потреба в оборотних коштах у цілому та за окремими напрямками: формування виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції.

На другому етапі визначається необхідний розмір залучення кредитів банку на покриття збільшення потреби в оборотних коштах. Для цього можна користуватися формулою:

$$K_{o,6} = OK - OK_n - OK_{np} + KЗ,$$

де $K_{o,6}$ — необхідний розмір кредитів, які залучаються в оборотні кошти;

OK — потреба в оборотних коштах;

OK_n — власні оборотні кошти на початок періоду;

OK_{np} — поповнення оборотних коштів за рахунок прибутку підприємства;

$KЗ$ — зменшення кредиторської заборгованості.

Потреба підприємства в кредитах під інвестиційні проекти визначається на основі інвестиційної програми за окремими етапами її реалізації та з урахуванням власних джерел фінансування.

Власні кошти для фінансування інвестиційних програм складаються з амортизаційних відрахувань, частини прибутку, яка спрямовується на реконструкцію, технічне переоснащення, нове будівництво.

Після проведення розрахунків потреби підприємства в кредитних ресурсах визначають період їх залучення. Період залучення кредитів — це час з моменту надання банківського кредиту до моменту його повного погашення та виплати відсотків за користування. Період залучення кредиту визначається банком. Практика свідчить, що нині в Україні у зв'язку з високою інфляцією цей строк не перевищує 3 місяців.

У банківській практиці для визначення розмірів кредиту використовується метод, коли позика видається не в повному обсязі, а за мінусом визначеної частини у відсотках до заявленої величини кредиту. Ця величина для кожного підприємства може бути різною, виходячи з його кредитоспроможності і ступеня ризику кредитування.

2. КЛАСИФІКАЦІЯ КРЕДИТІВ, ЩО НАДАЮТЬСЯ ПІДПРИЄМСТВАМ

Кредити, що їх можуть отримати підприємства, класифікуються за такими ознаками:

- за кредиторами;
- за формами та видами;
- за метою використання;
- за терміном надання;
- за забезпеченням;
- за порядком надання.

Кредиторами підприємств можуть бути:

- ♦ банки та спеціалізовані фінансово-кредитні інститути (банківський, лізинговий кредити);
- ♦ підприємства (комерційний кредит);
- ♦ держава (державний кредит, який надається через уповноважені банки);
- ♦ міжнародні фінансово-кредитні установи (відкриття кредитних ліній через уповноважені банки).

Форми та види кредитів зображено на рис. 2.

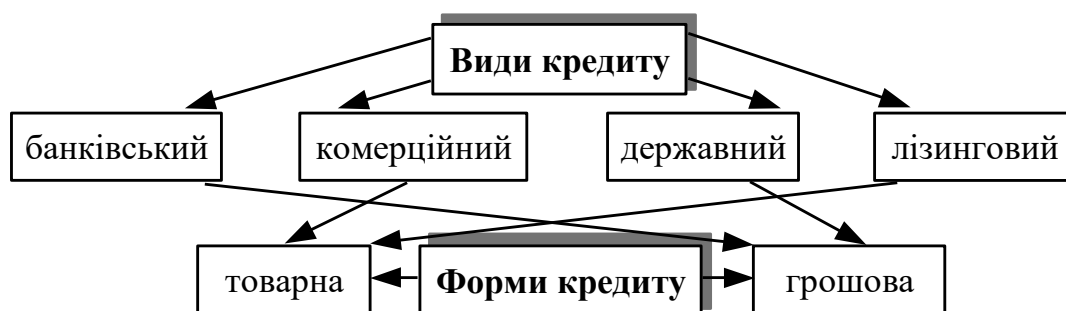

Рис. 2. Форми та види кредитів, що надаються підприємствам

До видів кредитів належать:

- ♦ банківський;
- ♦ комерційний;
- ♦ державний;
- ♦ лізинговий.

Банківський кредит — це економічні відносини між кредитором та позичальником з приводу надання коштів банком підприємству на умовах терміновості, платності, повернення, матеріального забезпечення. Банківський кредит надається суб'єктам господарювання всіх форм власності на умовах, передбачених кредитним договором.

Комерційний кредит — це економічні, кредитні відносини, які виникають між окремими підприємствами.

Державний кредит — це економічні, кредитні відносини між державою та суб'єктами господарювання.

Лізинговий кредит — це стосунки між суб'єктами господарювання, які виникають за орендування майна (майновий кредит або лізинг-кредит).

Банківський та державний кредити надаються підприємствам у грошовій формі, лізинговий та комерційний — у товарній. Банківський та державний кредити погашаються у грошовій формі. Комерційний кредит також повертається переважно в грошовій формі. У період становлення ринкових відносин можлива його сплата як у товарній, так і у змішаній формах (товарній і грошовій одночасно). Лізинговий кредит може погашатися в грошовій, товарній та змішаній формах.

Слід зазначити, що традиційно в країнах з розвинутою ринковою економікою факторингові та лізингові кредитні послуги підприємствам надаються переважно спеціалізованими фінансово-кредитними інститутами — факторинговими та лізинговими компаніями.

В Україні кредитні послуги у вигляді факторингу надають тільки комерційні банки. Лізингові послуги надають переважно лізингові компанії. У зв'язку з цим лізинговий кредит умовно віднесений до групи небанківських кредитів.

Залежно від *мети використання* розрізняють кредити, що спрямовані на фінансування:

- ◆ оборотних коштів;
- ◆ основних засобів.

Підприємство має можливість отримувати кредити на придбання товарно-матеріальних запасів, обладнання, інших активів, розширення та модернізацію виробничих потужностей, викуп окремих виробничих комплексів або цілих підприємств.

За *терміном надання* розрізняють короткострокові, середньострокові, довгострокові кредити.

Короткострокові кредити підприємства можуть отримувати у разі фінансових труднощів, які виникають у зв'язку з витратами виробництва та обороту. Термін короткострокового кредиту не перевищує одного року.

Середньострокові кредити (від одного до трьох років) надаються на поточні витрати, оплату обладнання та фінансування капітальних вкладень.

Довгострокові кредити (понад 3 роки) можуть надаватися для формування основних фондів. Об'єктами кредитування є капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію, розширення вже діючих основних фондів, нове будівництво, приватизацію та корпоратизацію підприємств тощо.

В Україні кредити за терміном надання можна поділити на дві групи: короткострокові та довгострокові. Кредити, термін надання яких перевищує один рік, вважаються довгостроковими.

Сьогодні в Україні перевагу віддають короткостроковим кредитам.

Залежно від *забезпечення* кредити поділяють на 2 групи:

- ◆ забезпечені;

- ◆ бланкові.

Забезпечені кредити гарантуються певними видами активів, зокрема:

- ◆ нерухомістю;
- ◆ цінними паперами;
- ◆ товарно-матеріальними цінностями;
- ◆ дебіторською заборгованістю тощо.

Забезпечення кредитів може також здійснюватись: правами підприємств на інтелектуальну власність, землю; гарантіями (банків, коштами чи майном третьої особи); іншим забезпеченням (поручительство, поліс страхової компанії).

В Україні як забезпечення кредиту використовують, головним чином, товарно-матеріальні цінності та нерухомість.

Кредити, які надаються банками підприємствам під заставу державних цінних паперів називаються ломбардними. У міру розвитку, ринку державних цінних паперів значення цього кредиту в діяльності українських підприємств зростатиме.

Бланкові кредити отримують тільки фінансово стійкі підприємства на короткий термін (1–10 днів). У вітчизняній практиці бланкові кредити практично не використовуються.

Порядок надання кредиту передбачає такі види позик:

- ◆ прями;
- ◆ консорціальні;
- ◆ позики участі.

Надання прямих позик передбачає кредитування підприємства безпосередньо одним кредитором.

Консорціальні позики надаються тоді, коли підприємству-позичальнику потрібні кошти в обсязі, який не може бути забезпечений одним кредитором. У цьому разі кілька кредиторів об'єднуються, і кожен з них надає частину загального кредиту.

У консорціальній угоді можуть брати участь не тільки кілька банків, а й кілька підприємств-позичальників, яких стосується конкретний кредитний проект.

Підприємство-позичальник, що бажає отримати кредит у великому розмірі, може самостійно визначити банк, який бере на себе зобов'язання з організації банківського консорціуму та виконання функцій головного банку у кредитній угоді. Як правило, головним банком визначають один із великих банків, який має досвід проведення великомасштабних кредитних операцій.

Для отримання консорціумного кредиту підприємство-позичальник готує і надає головному банку, як правило, таку інформацію:

- 1) клопотання на отримання кредиту, із зазначенням характеру діяльності, фінансового стану підприємства;
- 2) дані про мету та направленість кредиту, термін надання, періоди його погашення;
- 3) техніко-економічне обґрунтування проекту;

4) інші документи, що потрібні для прийняття рішення про кредитування.

Кредитні взаємовідносини між консорціумом та підприємством-позичальником регулюються кредитною угодою, яку підписують усі учасники.

Головний банк акумулює кошти банків-учасників і кредитує підприємство відповідно до кредитної угоди.

За настання строків погашення зобов'язань підприємство повертає кредиторам не тільки позичені кошти та відсотки за кредит, а й відшкодовує всі витрати, пов'язані з організацією та здійсненням кредитної операції у тій сумі та строках, які обумовлені в кредитному договорі.

Консорціальне кредитування в Україні не набуло розвитку. За останні роки було укладено лише кілька консорціальних угод.

Позики участі — банки передають (переуступають) частини позики іншим кредиторам. Домовленість про таку позику можна укласти навіть без відома підприємства-позичальника, а умови такої позики відрізняються від умов надання початкового кредиту.

У зв'язку із низькою кредитоспроможністю більшості українських підприємств у вітчизняній практиці позики участі не практикуються.

Питання для самоконтролю:

1. У чому сутність економічного методу визначення нормативу оборотних коштів і яка відмінність його від контрольного методу?
2. Як оцінити ефективність використання оборотних коштів?
3. Що означає абсолютне й відносне вивільнення оборотних коштів?
4. Чим зумовлено необхідність кредитування підприємств? Які фактори впливають на рівень потреби в оборотних коштах?
5. Назвіть спільні риси та розкрийте відмінності акцептного й овального кредиту.
6. У чому полягає сутність контокорентного кредитування? Назвіть відмінності контокорентного кредитування та овердрафту.
7. Які групи кредитів виділяють залежно від наявності забезпечення? Які активи можуть використовуватись як забезпечення кредиту? В якому разі банк може видати бланковий кредит?

Домашнє завдання:

- Підручники: 3) т.6; 8) р.7;
- Самостійна робота № 7 (оформити у відповідному вигляді і скинути на e-mail **2573562@ ukr.net**)